

TUDOMÁNYOS ÉLET / SCIENTIFIC LIFE

Illés Iván (1942–2017)

PÁLNÉ KOVÁCS ILONA

PÁLNÉ KOVÁCS Ilona: kutatóprofesszor, MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Regionális Kutatások Intézete; 7621 Pécs, Papnövelde u. 22.; palne@rkk.hu; <https://orcid.org/0000-0003-2286-6326>

Ilona PÁLNÉ KOVÁCS: research professor, Institute for Regional Studies, Centre for Economic and Regional Studies. Hungarian Academy of Sciences; Papnövelde u. 22., H-7621 Pécs, Hungary; palne@rkk.hu; <https://orcid.org/0000-0003-2286-6326>

A regionalisták „nagy nemzedékének” kiemelkedő egyénisége távozott közülünk 2017. szeptember 22-én. Illés Iván hosszú ideig szenvedett, számolni kellett az elkerülhetetlennel, mégis halála fájdalmas emberi és szakmai veszteség.

Illés Iván a regionális tudomány művelői között speciális helyet foglal el, olyan missziót töltött be, amelyre mozgalmas, sikeres pályáján szerzett tapasztalatai alapján csak ő volt képes. Úgy ért el nemzetközileg elismert tudományos tekintélyt, hogy a kormányzati tapasztalatai nyomán szerzett pragmatikus tudásával a szakpolitikai döntéseket is segítette. Ezt a kettősséget sikeresen tartotta egyensúlyban az általa vezetett MTA Regionális Kutatások Központja (RKK) történetének egy fontos periódusában is.

A Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemen szerzett diplomája birtokában a területi tervezés fellegrájának tekinthető Városépítési Tudományos és Tervező Intézetnél helyezkedett el, majd az Országos Tervhivatalban, illetve annak Tervgazdálkodási Intézetében dolgozott különböző vezetői beosztásokban. Közben tudományos ambícióit sem adta fel, egyetemi doktori értekezését 1967-ben, kandidátusi értekezését 1979-ben védte meg. Az ENSZ Fejlesztési Programja keretében főtanácsadói szerepe volt, ami egészen Afrikáig (Ghánáig) repítette. Ez a munka tanította meg igazán arra, hogy mindig mérlegelje az elvi elvárások és a gyakorlati lehetőségek közötti egyensúlyt. A közvetlen tervezői, szakpolitikai tanácsadói munkáját a tudománnyal 1991-ben cserélte fel, amikor Enyedi György hívására az MTA Regionális Kutatások Központjának főigazgatói tisztségét pályázta meg. Az RKK főigazgatójaként egyrészt folytatta Enyedi György tervét: az intézetet több telephelyes, multidiszciplináris, a nemzetközi porondon is megjelenő, igényes, innovatív tudományos műhelyként működtette, másrészt elindította s

jórészt személyesen vezette azokat az alkalmazott kutatási programokat, amelyek a következő évtizedben az RKK profiljában erős kontúrral voltak jelen. Illés Iván nemzetközi tapasztalatai és a tervezésben szerzett tudása, rutinja nagyon fontos volt abban, hogy érdemi és hatékony együttműködés alakult ki a kormányzó elit és az akkor még szűk, elsősorban az RKK-ra korlátozódó szakmai közösség között. Pedig Iván sosem volt simabeszédű diplomata. Kíméletlenül kritikus és őszinte volt, gyakran nem is kendőzte az indulatait, mert utálta a butaságot és a korlátolt-ságot. A konfrontációk ellenére azonban tudása, racionális érvei és emberi tisztessége mindig meggyőzőnek bizonyultak. Az intézet kollégái hálával tartoznak neki, hogy egy nagyon turbulens, kihívásokkal teli időszakban képes volt a kollektívát összetartani és sikeres munkára ösztönözni. Ugyanakkor tény az is, hogy ebben az időszakban a területi kutatások iránt felfokozott volt az érdeklődés, hiszen sem központi kormányzati, sem területi, helyi kormányzati szinten nem állt rendelkezésre az uniós kohéziós politikai alkalmazkodáshoz, felkészüléshez szükséges tudás. Az intézet kormányzati, önkormányzati megrendeléseivel kölcsönös haszonnal jártak azon túl, hogy a működtetéshez szükséges forrásokhoz jelentősen hozzájárultak: egyrészt a kormányzati szereplők a szakpolitikai lépéseket, szabályozást előkészítő szakvélemények, fejlesztési koncepciók segítségével kiépíthettek egy stabil szakértői háttérrel és ismeretanyagot, másrészt az RKK kutatói helyi tudáshoz, információkhoz, empíriához, kapcsolatrendszerekhez jutottak, megszerelve az elméleti tudás gyakorlatba átültetésének meglehetősen érzékeny, bonyolult képességét. Kétségtelen, hogy a kormányzati munka „kiszolgálása” a tanulás és a forrásszerzés mellett veszélyekkel is jár. Illés Iván rutinja, erkölcsi tartása, szilárd értékrendje azonban segített abban, hogy a kutatói kollektíva szakmai tartása, tudományos igényessége, presztízse nem csorbult. A mai tudománypolitikai kihívások tükrében ugyanakkor kétségtelen, hogy az alapkutatásokból származó módszertani, elméleti építkezés kisebb hangsúllyal érvényesült.

Illés Iván érdeme tehát nagyrészt, hogy az RKK országosan és nemzetközileg is a regionális tudományi szakma sokat foglalkoztatott, vezető műhelye lett, s az sem elhanyagolandó menedzseri erőfeszítést igényelt, hogy megőrizte az intézet pénzügyi stabilitását, sőt növelte méretét, jelenlétét az ország nagyvárosaiban, régióiban.

Az intézetirányítás Illés Iván számára nem volt igazán kedvelt tevékenység, talán ezért is bízott meg a kollégáiban, és folytatta az Enyedi idején kialakult decentralizált vezetési modell hagyományát. Olyan főigazgató volt, aki a kutatásokból is alaposan kivette a részét, és közben saját tudományos karrierjét sem adta fel. Amikor utódlásra alkalmas kollégát talált Horváth Gyula személyében, újra belevetette magát a területi tervezésbe és a tudományos kutatásokba.

1997 és 2000 között a német kormány megbízásából a Német Szövetségi Köztársaság Építési és Területfejlesztési Hivatalában dolgozott a kelet-közép-európai területfejlesztés szakértőjeként. MTA doktori címet 2002-ben szerzett. Több mint száz publikáció – köztük négy könyv – szerzője, melyek negyede idegen nyelven jelent meg. Imponálóan átfogó tudás, és szintetizálóképesség jellemezte.

Munkái nagy hatással voltak a szakmájára, amit nemcsak a hivatkozások, hanem a folyamatos konferenciaszereplések, a külföldi kutatási konzorciumokba való meghívások is igazolnak. Irigylésre méltóan széles horizonton ismerte Európa, különösen a Kárpát-medence és a Balkán régióinak történelmét, gazdaságát, politikai, kormányzási összefüggéseit. Írásai rendkívül élvezetesek, lényeglátóak, problémaérzékenyek. Szakmai tekintélyét nemcsak az átfogó szemléletű tudás, hanem a gyakorlatban való hasznosíthatóság készsége alapozta meg, továbbá az a kritikai szellem, amely soha nem kötözte oda egyik divatos tudományos irányzat vagy nézet mellé sem. Ezért kacsintottunk cinkosan össze a regionalisták között megyepártiként, nem hódolva a regionalizmus divatjának. Közgazdászként viszont racionálisan képviselte a méretgazdaságosság szükségességét, tudva, hogy azt nem csak területi reformokkal, az uniós standardok szolgai másolásával lehet elérni. Feltétlen híve volt a határon túli regionális összefogásnak, amikor még nem állt mellette erős vagy inkább erőszakos kormányzati támogatás.

Illés Iván tanárként is sikeresnek bizonyult. 1974-től oktatott különböző egyetemeken, Budapesten és Miskolcon, 2004-től egyetemi tanárként, több doktori iskola oktatójaként. Diákjai, fiatal kollégái elméleti mélységét, sokszínűségét és pragmatikus meglátásait egyaránt tisztelték benne.

Illés Ivánról nem lehet megemlékezni emberi tulajdonságainak említése nélkül. Illés Iván a főigazgató, a professzor, a nemzetközi szakteknéty rendkívül szerény, közvetlen, kedves ember volt. Nem szerette a protokollt, viszont szeretett a kollégáival beszélgetni, anekdotázott, vicceket mesélt, és őszintén figyelt a kollégák emberi, személyes problémáira is. Kollégái szeretettel figyeltek rá, megbocsátották az esetenkénti szórakozottságot – hogy nem veszi fel a telefont, hogy nem szabad a keze ügyében hagyni fontos iratokat –, mert a lényeggel, a tudással, az emberséggel soha nem volt baj. Iván magánemberként is mintaként szolgált. Családja, felesége, imádott lánya sosem szorult háttérbe, együtt utaztak, gyakran együtt dolgoztak, és segítették egymást, amikor nagy volt a baj.

Visszavonulása nem egyik napról a másikra következett be. 2011-től emeritus professzorként sokszor segítette a munkánkat, képviselt bennünket nemzetközi projektekben, igyekezett a tudományos közéletben is helytállni. Aztán már nem tudott segíteni, hozzá kellett szokni, hogy nem számíthatunk rá. Illés Iván szeretetre méltó személyisége, bölcs rálátása, pragmatikus megközelítése hiányzik. Bár azok a témák, amelyeket művelt és azok az értékek, amelyeket képviselt, már egyáltalán nincsenek olyan frekvencián a szakpolitikában, a regionális kutatások, a független szakértők iránti igény a kormányzat részéről erősen megcsappant. Az RKK profilja is változik, a korábbi időszakban jellemző csapatmunka háttérbe szorul, felértékelődnek az elméleti és módszertani szempontból is szofisztikáltabb alap kutatások, új hangsúlyok, kutatási irányok jelennek meg. Amit azonban Iván az európai regionális folyamatokról, Európa régióiról, az uniós területi politikáról tudott és megírt, az a hazai regionális tudomány kiemelkedő teljesítménye, amelyet a fiatal utódok sem kerülhetnek meg.